

SBORNÍK
Státního okresního archivu
Přerov

Přerov 2010

Obsah

Petr Kadlec Počátky gymnaziálního školství v Hranicích (Vznik a vývoj prvního hranického gymnázia do roku 1882)	5
Jiří Lapáček Průkopnická činnost Karla Herzána a Ludvíka Uhlíře při zavádění železobetonu do stavebnictví	28
Václav Krejčí 85 let trvání Klubu filatelistů v Přerově	72
Jan Jirka Kdy a kde se v Přerově hrál olympijský sport zvaný curling	81
Jan Mikulík Učitelé v Předmostí – vlastivědná činnost a historie školní archeologické sbírky	83
Věra Fišmistrová Sladký život továrnice Terezie Hrubé aneb řemeslo má zlaté dno	120
Petr Hlavačka Zakladatelské dílo a pozůstalost P. Ferdinanda Chýlka ve světle nových archivních dokumentů	153
Pavel Kopeček Odbojové hnutí na Přerovsku a Hranicku v letech 1943–1945	182
Petr Jirák Odbojář Jaroslav Raška a činnost organizace Moravská rovnost v Kojetíně a okolí	209
Petr Jirák Pomník a hrob padlého sovětského vojáka v Císařově	231
Jan Štěpán Upomínka na olympionika Emila Zátopka v Lipníku nad Bečvou roku 1960	234
Jarmila Vohnická Soupis publikací k dějinám obcí bývalého okresu Přerov ve fondu knihovny Státního okresního archivu Přerov	236

Jiří J. K. Nebeský	
Listopad 1989 na Přerovsku – svědectví jedné schůze	248
Věra Fišmistrová	
Životní jubileum Doc. PhDr. Vojtěcha Cekoty	254
O autorech	256

Jiří J. K. Nebesky

Listopad 1989 na Přerovsku – svědectví jedné schůze

Při práci na stručné historii Listopadu 89 v Hranicích¹ jsem si ve fondu přerovského Okresního výboru Komunistické strany Československa (OV KSČ) přečetl zápis z jednání pléna OV KSČ, které proběhlo ve čtvrtek 23. listopadu 1989. Jedno z vystoupení mi v hlavě utkvělo. Především proto, že na rozdíl od většiny dalších obsahovalo nějaké konkrétní informace k tehdejšímu událostem a ne jen ideologické floskule, které lze v rovině místní historie jen málo využít. Dovoluji si text vystoupení předat dnešním čtenářům v naději, že toto svědectví „poražených“ může přispět k plastičtějšímu obrazu doby, z níž jsou dnes k dispozici především svědectví „vítězů“ a jen velmi retrospektivní vzpomínky těch, kteří tehdy politickou moc ztráceli.

Plenární schůze byla svolána 13. listopadu 1989 a hlavním tématem jednání byla „školská politika“, již se schůze skutečně z části věnovala.² Vedle toho se však účastníci vyjadřovali především k „aktuální situaci“. Na úvod byli členové a kandidáti OV KSČ seznámeni s „*dopisem Předsednictva ÚV KSČ okresním výborům k současné situaci*“. Vedoucí tajemník OV KSČ Milan Polách pak vyzval přítomné, aby v diskuzi vyjádřili své názory „*ne z pohledu agitace, ale abyste řekli, jaká je situace u vás na vašich pracovištích a abyste rekle i svůj názor na řešení této situace na svém pracovišti v našem okrese.*“

Kromě nicneřikajících deklamací – „*bez principiálnosti nyní a zejména v příštích dnech i v budoucnosti tu socialismus nebude, ti, kteří ho dnes demontují, se totiž vůbec nemíní spokojit jenom s podanou rukou, jim nejde o socialismus, ten jim naopak překáží. Jim jde o uchopení moci...*“ (Dagmar Frenzelová, kandidátka OV KSČ), převažovaly zcela obecné popisy situace: „*Nejenom žáci, ale i pracovníci škol jsou vystaveni psychickému tlaku. I jim jsou zamlžovány nepochybné reality, a to často z nečekané strany, nejenom v některých stranických novinách, ale i od redaktorů televize, dokonce i rozhlasu.*“ (Jiří Sumara, ředitel Střední lesnické školy v Hranicích, kandidát Sm KV KSČ) Občas se objevuje konkrétnější detail: „*Ve třídě se rozšíří falešná zpráva, že 17. listopadu došlo k zabítí 4 studentů. Pusť to chlapec, který, jak se ukázalo, chtěl být pouze stylový, chtěl být něčím prospěšný, ovšem závažné je v tom, že se ohání důvěrným sdělením svého otce, který je pracovníkem veřejné bezpečnosti. Toho jsme okamžitě kontaktovali, tatínek pochopitelně byl z toho rozrušený, protože jde skutečně pouze o výmysl a typické jednání mladého člověka, který chce přinést svou hřívnou do diskuse.*“ (František Jehlář, pedagog středního odborného učiliště, Lipník nad Bečvou, člen ideové komise OV KSČ)

Obsáhle se situaci věnoval Ladislav Brumek, který byl jako tajemník severomoravského Krajského výboru KSČ nejvýše postaveným členem aparátu na této schůzi. Jeho vystoupení obsahuje poměrně celistvé vyprávění³ o příčinách Listopadu 89, jak je v prvním týdnu v rámci „kontrapropagandy“⁴ šířil ve svých nižších patrech stranický aparát: „*Prosím Vás, 3 nebo 4 roky usilují chartisté, aby narazili na konfrontaci. Tam byly 2 směry. Jeden směr vede ten Havel, který dneska už je legalizován v tom koordinačním výboru. Ani název nevymysleli. Koordinační výbory u nás začínaly v obrodném procesu formovat ty cizopasníky, které nám tomu procesu, které vyvolala strana dali úplně jiné úkoly, který mají jiný ráz. Dneska to už sovětské tanky řešit nebudou. Kdyby jsme to prosrali nevím jak. Vidí jak to dopadlo v Polsku, v NDR, v Maďarsku, tak teď se jim podařilo konečně v té druhé části, kterou vede Matěj, Uhl či jiní. Ti před 3 lety říkali: to je blbost co dělá Havel, že se prostě pořád tam kolem toho že jo. Jak to bylo v tom rozhlase, jenom ať to nestojí lidské životy, jenom ať to není na nich. Tak oni půjdou na konfrontaci i za cenu lidských životů. A do toho šli a toho jednoho si naplánovali. To nemusel být přesně ten Šmíd, ale počítali s tím, že to svede tu svazáckou akci. Kdo za to může, že to dopadlo jinak než to svazáci plánovali? Svazáci přece plánovali pietní akt.*“

Pokud bychom chtěli v zápise ze schůze hledat odraz prožívání momentální situace okresním stranickým aparátem, pak okamžitě upoutá, že jakákoli kritická reflexe „socialismu“ probíhá pouze na úrovni „měli bychom to dělat lépe“, což je mimochodem obvyklá figura politického slangu období glasnosti. Celé občanské hnutí Listopadu je pojmáno výhradně jako zneužití naivní mládeže protisocialistickými silami. Toto vnímání skutečnosti se objevuje prakticky ve všech příspěvcích, např.: „*Ve škole u nás probíhá výuka podle řádného rozvrhu, samozřejmě s výjimkou suplování atd., v rámci výuky jsem byl vyzván po pohovoru se svazáky k některým diskuzím, tak že jsem byl v některých třídách a byly mimo jiné vyvolány (vydány) celá řada tiskovin, která se dostala mezi žáky a z nichž jaksi jednostranně vyplývá, že je tady snaha skutečně tuto mladou generaci dezorientovat, protože v každém je vždycky něco jiného, některé jsou mnohem útočnější, některé tedy pouze konstatují, a měl jsem shodou okolností možnost hovořit se dvěma bývalými žáky, dnes studenty pedagogické fakulty, protože já sám neznám oficiální požadavky tedy studentů, které předkládají tak, že to všechno jsou nepodepsané letáky, nelze je brát oficiálně (...) já jsem se jich ptal, jak se dívají na situaci, oni říkali, že jejich spolužáci, je jich celá řada, v tom vidí že i vysokoškoláci jsou rádi, že jsou doma a že nevidí nějaké velké cíle ve zlepšení požadavků. (...) až člověku jde mráz po zádech, když*

- 1 NEBESKÝ, Jiří J. K.: *Listopad 89 v Hranicích*. Hranice 2009; týž, *Proměna Městského národního výboru v Hranicích na přelomu let 1989 a 1990*. In: Kdysi a nedávno. Texty o dějinách Hranicka 1, 2009, s. 45–53.
- 2 V souvislosti se školskou politikou bylo o schůzi referováno v místním tisku – Zasedání OV KSČ, Nové Přerovsko, XXXII, č. 47, pátek 24. listopadu 1989, s. 1.
- 3 Vyprávěním mým celistvý obraz dění, v němž jsou události uspořádány do smysluplného celku. Jeho vystoupení bylo zřejmě improvizované, zápis je často obtížně srozumitelný a navozuje otázky po kompetenci autora vystupovat na veřejném fóru.
- 4 L. Brumek: „*Tak prosím Vás já souhlasím s tím tedy, že ta kontrapropaganda je slabá, ale musíme vysvětlovat interpretace, my musíme odhalovat fakta.*“

slyší některé tedy fráze, které jim někdo naordinoval, které někde slyší, a když zajdeme do podrobnosti, skutečně tu podstatu neznají. (...) pravidelně si svolávám pedagogický sbor, abych jim připomenul, že jsme střední škola, která má žáky vzdělávat, vychovávat a že žáci jsou povinni chodit do školy a v tomto směru prostě neustoupíme. I když říkám, ty tlaky byly. (...) osobně považuji za nehoráznost vtahovat do řešení takovýchto složitých a politických problémů v této složitě situaci mládež, které je pod 18 let.“ (Zdeněk Jemelík, ředitel Gymnázia Hranice, člen předsednictva OV KSČ)⁵ Je třeba však dodat, že většina příspěvků pronesených pedagogy neměla ambici hodnotit celkovou politickou situaci, ale vyjadřovala se k jevům, s nimiž se jako pedagogové momentálně setkávali.

O dynamice doby pak svědčí, že o týden později publikovaný referát o tomto zasedání pléna OV KSČ, otištěný v orgánu Okresního výboru KSČ a rady ONV v Přerově Nové Přerovsko, už jednání reflektoval dovětkem: „Po diskusi, v níž jednotliví diskutující příliš jednostranně reagovali na současně události v Praze a ze 17. listopadu, včetně zásahu proti studentům, přijalo plenární zasedání usnesení, v němž se hovoří o zvýšení podílu na procesu vzdělávání (...).“⁶

Na vystoupení Ladislava Brumka navázal náčelník Okresní správy SNB pplk. František Zela, člen OV KSČ. Zde je kompletní text jeho vystoupení, jak se dochoval v zápisu ze schůze:

„Soudružky a soudruzi, jestli dovolíte, já bych Vás chtěl poinformovat o politicko-bezpečnostní situaci v našem okrese.

A předem několik slov, několik vět na doplnění soudruha Brumka. A na podporu toho, co řekl. Akce, která vznikla v Praze, byla perfektně připravena nezávislými strukturami a 15. 11. se rozjela naplno na DAMU. Tento den DAMU zrušilo jako takovou organizaci SSM, v té době prohlásilo, že musí skončit i posluchači. Celý pedagogický sbor, že musí skončit vedoucí úloha strany a vyhlásili tzv. nezávislý stav studentstva, DAMU šla jako první v tom čele průvodu a strhla tedy ten průvod tam, kam to skončilo.

Já tedy několik informací v našem okrese. Do pondělí byl v našem okrese klid a pořádek. V pondělí začali vylepovat letáky, zjistili jsme v počtu 12-ti kusů, přijel ze Slovenska rychlík Vsacan, který měl pomalovaný vagony heslem Jakešovo gestapo, Jakeš do koše apod. Nechal jsem tyto vagony vyřadit z přepravy. V úterý znovu letáky, začala se objevovat účinnost na středních školách a to tím způsobem, že do středních škol v našem okrese začali docházet studenti z vysokých škol, kteří studují v Praze, v Olomouci a jsou z našeho okresu. Začali je vyzývat k tomu, aby šli do stávek a pod. Objevila se celá řada dalších letáků, vyzývajících k likvidaci nás komunistů, ten počet začal narůstat. V úterý tedy první pokus o demonstraci, nepovolenou pochopitelně, v počtu asi 50-ti, promiňte mi ten výraz, fracků, 14–16-ti letých ze středních škol, kteří nesli svíčky z Horního náměstí ve směru zde⁷ na Gottwaldovo náměstí.

Včera nám se ještě zvýšil. Vytvořily se dvě skupiny. Toho se ujala, ujaly aktivisté Charty 77, jmenovitě dnes nechvalně známý terorista,⁸ mimo jiné jehož matka působila celou řadu let jako ředitelka školy ve Vlkoši, a šla do důchodu, tak hodila svoji legitimaci pod nohy jako členka strany. Zde na Gottwaldově náměstí se srotilo asi 350–400 opět mladých lidí, kolem 250-ti

se jich srotilo u sochy Blahoslava na Horňáku a pokračovali ve směru sem, kde bylo v kině Hvězda tedy veřejná schůze s občany, čehož se snažili tito mladí lidé zneužít. Dnešního dne opět pokračuje to, že jsou přesvědčováni mladí lidé na středních školách a mám takové poznatky, budu některé konkretizovat.

Myslím si, že se zcela nevyplácí neřešit věci principiálně. Tak například na střední ekonomické škole kantor Kříž, který byl vyloučen ze strany, dělá děckám tedy ve 2. járu přednášku o brutálním, bestiálním masakru atd. nebo na střední průmyslové škole kantorka Sperlingová se ptá, tak kolik se zúčastní večer toho mítingu, zvednou se 4 ruky, a ona jim domlouvá dokonce zvýšeným hlasem, tak takhle se chcete starat o svou budoucnost? To musíte jít jako jeden, no a takovou perličku, na závěr, máme s tím spoustu práce. Než jsem tu šel, tak zachytili moji operativci takovýto výzvy, já je přečtu. Výzva všem studentům, vzhledem k událostem, které se staly 17. listopadu v Praze se dnes koná 23. 11. 1989 v 17.00 hodin manifestace u sochy K. G., kde bude přednesen projev a po té se půjde na zimní stadion, kde se bude vést dialog. Podpořte nás. Studenti UP v Přerově. Shodou okolností tedy ti operativci chytili ty, kteří to vylepovali po Přerově, já Vás seznámím kdo to je.

Tak je to S. R.,⁹ nar. 14. 12. 1971, vidíte, že je tam nápis studenti UP, Univerzity Palackého, trvale bytem Za mlýnem 9, předloni jsme ho řešili pro výtržnictví, je to učeň SOU strojírenského v Praze 9. K. M., 28. 11. 1972, trvale bytem Bajerova 2, zaměstnán jako dělník Pivovar. Takže, toho jsme

- 5 Pro zajímavost uvádím jedno souběžné studentské svědectví z hranického gymnázia: „V úterý 21. listopadu 1989 ráno naše spolužačka z Přerova – propadlice z vyššího ročníku – přivedla svého kluka, který studoval FAMU a mimo jiné hrál v tehdejší přerovské skupině Malevil. Její přítel s trikolórou nám řekl, co se v Praze stalo a děje a hlavně nám ukázal požadavky studentů. (...) Když měla začít hodina, tak jsem řekli naši profesorce, že se učit nebudeme, že chceme stávkovat a podpořit vysokoškoláky. (...) ptala se, co se děje. My jsme jí říkali, že chceme mluvit s ředitelem, ať přečte výzvu studentů do rozhlasu a ať se naše škola připojí ke stávce. (...) takže jsme šli za Jemelíkem. Jemelík měl poměrně naši autoritu, nikdo ho taky nepovažoval za nějakého šileneho komunistu, takže jsme přednesli naši žádost, zkoumavým pohledem na nás zaostril, a pak nám sdělil, jak si můžeme být jisti, že se nejedná o provokaci? Hrome, tohle nás nenapadlo, tímhle nás docela uzemnil, protože na takový dotaz jsme nebyli připraveni. Samozřejmě jsme nevěděli, zda se nejedná o provokaci, ale snažili jsme se vysvětlovat, že nám to předal student, se kterým chodí naše spolužačka, u kterého se nedá předpokládat, že by byl estébákem či provokátérem, a že tedy vše je pravé a zaručeně pravdivé. Jemelík řekl něco ve smyslu, že možná ano, ale on to do rozhlasu přečíst nemůže, aby se nepropůjčil možné provokaci a poslal nás do třídy. Šli jsme zpátky, ale už jsme se neučili a četlo se z novin, hlavně Mladá fronta, která už otočila a psala pravdivě. O volné hodině jsme šli do galantérie na náměstí koupit trikolóry, asi jsme byli první, protože prodavačka na nás hleděla nechápavě. Ve škole jsme je rozstříhali a každý si ji připnul.“ (Jakub Tesař, tehdy žák 4. D, text z roku 2004)
- 6 K výchově a vzdělávání mladých. Nové Přerovsko, XXXII, č. 48, pátek 1. prosince 1989, s. 3.
- 7 Schůze se konala v budově OV KSČ v Přerově.
- 8 Vladimír Hučín, v roce 1984 odsouzen na dva a půl roku vězení za spáchání trestného činu hanobení státu světové socialistické soustavy a jeho představitele, nedovoleného ozbrojování, krádeže a poškozování cizí věci.
- 9 V originálu dokumentu jsou uvedena plná jména.

řešili v 1988 pro krádež peněz rodičům, M. R., 67. ročník, Přerov, Gottwaldova 2, zaměstnán jako dělník Pivovar Přerov, toho jsme řešili v 86, krádež peněz a prstenů matce, v 88 napadl v partě Vietnamce. Paragraf 221. A P. R., nar. 4. 2. 71, zaměstnán jako dělník Okresní správa silnic, toho jsme řešili v 85, vyšetřován pro rozbíjení izolátorů na kolejích, 184 obecně ohrožení a v 87 řešen pro omezování osobní svobody náhodné chodkyně, tzn., že to bylo dokonce téměř by se dalo kvalifikovat jako pokus o znásilnění. Tak tito lidé, pochopte jednu důležitou věc, že se už jedná o kriminálně zpolitizované živly, kteří chtějí diktovat tuto situaci. A že tyto letáky, jeden z nich byl stržen ze dveří Gymnázia Přerov. Že tito nám ženou děcka tam, kde nechťejí být. Nechci z nich dělat, tedy zcela, já si myslím, že ti 14-tiletí a 16-tiletí studenti středních škol, kdyby jsme se před ně postavili a zeptali se jich, kdo to je prezident, kdo to je předseda vlády, tak se budem strašně divit, že to nebudou vědět. Chtěl bych znovu podtrhnout, že ta situace, soudruh Brumek tady mluvil s uspokojením o Přerově,¹⁰ že ta situace opravdu není jednoduchá a že ze strany příslušníků to bude chtít velkou rozvahu, abysme nevystoupili skutečně proti těmto osobám, byť už dochází k provokacím ze strany těchto mladých lidí vůči příslušníkům, kdy jdou čtyři nebo pět, ukazují Viktoria – vítězství, že pokřikují támhle z oken gymnázia chlupatí jděte domů, co tu strašíte apod. Já si myslím, že bysme měli skutečně vzít do ruky i na těch středních školách školní rady, a tedy jak může někdo mluvit v 15-ti, 16-ti, v 17-ti letech o svobodných volbách, když ještě nemůže volit. Tak jak může mít já nevím, [vynechané slovo] do jsme ho učili? Jak mi kantorů tedy ty děti hlídají. Že jim uhýbáme. Vždyť to nejsou 18-tiletí lidé, to jsou bohužel studenti a tak jak je povedu, tak jich to musím naučit. A prosím Vás nežeňte je do záhuby, ti co za ně zodpovídáte. To je všechno, já mám, soudruhu vedoucí tajemníku, dosti velké obavy z kladení věnců, které se má zede u budovy v 15 hodin uskutečnit, protože pokud mě hlásili operativci, město je plné mladých lidí, mám obavy, aby to nebylo zneužito. Já jsem skončil.“

Když bychom sledovali vyjádřený názor diskutujících k momentální společenské situaci a jejímu řešení, pak Zelovo vystoupení s varováním „ze strany příslušníků to bude chtít velkou rozvahu, abysme nevystoupili skutečně proti těmto osobám“ stojí na jednom okraji názorového spektra. Na druhém pólu je pak příspěvek, který proslovil Jan Talášek (člen předsednictva OV SSM a člen OV KSČ), jenž na schůzi dorazil z jednání předsednictva OV Socialistického svazu mládeže a s jeho stanoviskem hned seznámil účastníky schůze: „Jako většina mladých lidí si přejeme konstruktivní dialog s rozhodujícími představiteli naší společnosti. Víme, že existují problémy a oprávněné požadavky mládeže. Je třeba [je] řešit, ne však na ulici, kde převládají emoce a davový psychoza podporěna vystoupením nepřátelských sil socialismu.“ V osobním vystoupení pak ještě kritizoval nečinnost KSČ: „Jednoznačně, prosím Vás, cítíme potřebu jaksi potřebu svazu mládeže stát po boku strany v okrese (...). Cítíme však, prosím Vás, jednoznačně a v tomto jsme se jednoznačně shodli na aparátu, že se jaksi cítíme sami. Necítíme tu podporu strany. Cítíme prostě, že i na těch besedách, kterých se účastníme ať už na gymnáziu, střední průmyslové škole, Střední pedagogické škole v Přerově a celá řada dalších besed, které se svazáky samozřejmě v odpoledních hodinách, po vyučování, že cítíme, nám tam chybí, dodneš-

ka nám chybělo slovo jakéhokoliv stranického orgánu, nás podpoří ředitel, hovoříme tam my, ale chybí nám tam jaksi stranický orgán.“

Závěrečné usnesení schůze se týkalo pouze školské politiky a společenskou situací se nezabývalo.

Z dnešního pohledu je snad zajímavé, že ještě ve čtvrtek 23. listopadu, tedy šest dní po „událostech na Národní třídě“, se v nejvyšším patře lokální politiky jevily události takřka výhradně jako studentské hnutí, vzhledem k absenci vysoké školy v regionu to byl navíc pohyb v řadách adolescentů. Teprve v průběhu čtvrtka a v následujících dnech bylo toto generační vymezení překročeno a „na stranu studentů se přidala celá společnost“ – což je samozřejmě vyjádření publicistické, spíše ideologické než popisné.

10 L. Brumek: „*Tak Vy v okrese máte tzv. relativní klid.*“

O autorech

Věra Fišmistrová

archivářka Státního okresního
archivu Přerov
v.fismistrova@pr.archives.cz

Mgr. Petr Hlavačka

historik, vydavatel
p.hlavacka@medialine.cz

Bc. Petr Jiráček

archivář Státního okresního
archivu Přerov
p.jirak@pr.archives.cz

Dr. Jan Jirka

čestný člen Českého atletického
svazu, Praha

Mgr. Petr Kadlec

doktorand katedry historie
Filozofické fakulty Ostravské
univerzity v Ostravě
petrkadlec84@seznam.cz

PhDr. Pavel Kopeček

odborný asistent Katedry
společenských věd Pedagogické
fakulty Univerzity Palackého
v Olomouci
p.kopecek@upol.cz

Ing. Václav Krejčí

předseda Klubu filatelistů v letech
1979–1986
nositel Ceny města Přerova
krejzivenda@centrum.cz

PhDr. Jiří Lapáček

ředitel Státního okresního
archivu Přerov
j.lapacek@pr.archives.cz

Bc. Jan Mikulík

muzeolog Muzea Komenského
v Přerově
janmikulik@seznam.cz

Mgr. Jiří J. K. Nebeský

historik a vydavatel
jiri.nebesky@gmail.com

PhDr. Jan Štěpán, Ph.D.

archivář Zemského archivu
v Opavě, pobočka Olomouc
j.stepan@ol.archives.cz

Jarmila Vohnická

archivářka Státního okresního
archivu Přerov
j.vohnicka@pr.archives.cz